

Асанбаева А.К.

СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА ИШИНИН МАҢЫЗЫ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Асанбаева А.К.

СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

А.К. Asanbaeva

ABOUT PECULIARITIES OF STUDENTS ' INDEPENDENT WORK

УДК: 370-76/14

Макалада студенттердин өз алдынча ишинин өзгөчөлүктөрү жөнүндө айтылат.

В статье говорится об особенностях самостоятельной работы студентов.

The article is about the peculiarities of independent work of students.

Студенттердин өз алдынча иши окутуунун эң маанилүү элементтеринин бири болуп саналат. Бул окутуучу билим дүйнөсүнө өзүнчөлүктүү жол көрсөтүүчү болуп саналып, окуучулардын таанымдык ишмердүүлүгүн бар болгону уюштурганы жана багыттаганы, бирок жаңы материалды таануунун майнаптуулугу студенттердин өзүмдүк күч-аракеттеринен көз каранды болгондугу менен байланышкан.

Өз алдынча иштин традициялык системасын Ю.К.Бабанский, В.П.Беспалько, В.А.Володин, Г.Ю.Гершунский, А.Н.Джуринский, В.М.Полонский, А.В. Усова, Т.И. Шамов, Д.Б.Эльконин, В.А.Якунин ж.б. негиздешкен.

Студенттердин өз алдынча ишин пландаштырууга жана уюштурууга арналган изилдөөлөрдө (Л.Г.Вяткин, М.Г.Гарунов, Б.П.Есипов, В.А.Козаков, И.Я.Лернер, М.И.Махмутов, Н.А.Половникова, П.И.Пидкасистый ж.б.) бул ишмердүүлүктүн жалпы дидактикалык, усулдук, логикалык ж.б. аспектери каралат, изилденип жаткан көйгөйдүн көптөгөн кырлары, өзгөчө салттуу дидактикалык планда, ачылган. Бирок студенттердин өз алдынча аудиториялык жана аудиториядан тышкары таанымдык ишмердүүлүгүн мотивациялык, жол-жоболук, технологиялык камсыздоо маселелери – окуп жаткандардын жекече кызыкчылыктарын, жөндөмдүүлүктөрү менен шыктуулуктарын эске алуучу бүтүндүктүү педагогикалык система өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

Көрүнүктүү окумуштуу–педагог Е.И. Михайлычев өзүнүн “Самостоятельная работа процесс обучения” аттуу эмгегинде «өздүк иш» терминине түшүнүк берүүгө аракет жасаган. Анын ою боюнча, “окуучунун билиминдеги, билгичтигиндеги жана жөндөмүндөгү маалыматты изилдөөдө, кемчиликтердин алгачкы себепин аныктоо маңызы жатат” [1].

Студенттин өз алдынча иши – “инсандын кандайдыр бир касиетин аныктап чыгууну көздөгөн педагогдордун ишмердүүлүгүнүн өзгөчө бир

системасы». Студенттин өз алдынча ишинин ишмердүүлүктүн системасын, максатын жана ыкмаларын, жыйынтыктарын жана алардын чечмеленишин, уюштуруучулар түзүшөт. Студенттин өз алдынча иши – мугалим аркылуу түздөн-түз башкарылбаган же мугалимдин жетекчилиги алдында, атайын окуу материалдары аркылуу аткарылган окуу иштеринин түрү. Студенттин өз алдынча иши – өз алдынча таанып билүү иш-аракеттерине тартуучу каражат.

Студенттин өз алдынча иши – инсандын таанып билүү ишмердүүлүгүнүн таасирдүү механизми. Бул процессте активдүү кабыл алууга, билимге олуттуу маани берүүгө, мурда ээ болгон маалыматтарды тереңдетүүгө, кенейтүүгө жана жаңыларды жаратууга көнүгөт. Студенттин өз алдынча ишти өткөрүүнүн негизги принциби коюлган проблемаларды жана тапшырмаларды чечүүдө, студенттин формалдуу иштерди пассивдүү аткаруусунан, таанып билүү активдүүлүгү аркылуу иштерди индивидуалдуу аткарууга өтүүсү.

Студенттин өз алдынча иши туура уюштурулганда мындай иш адистин инсанынын жетектөөчү белгилеринин бири катары өз алдынчалыкты өнүктүрүү үчүн чечүүчү мааниге ээ болот да, студенттерге төмөнкүлөрдү камсыздоочу каражат катары чыгат:

- предмет боюнча билимдерди бекем өздөштүрүүнү;
- өзү билим алуунун ыктары менен ыкмаларына ээ болууну;
- билимдерди өз алдынча толуктоо керектөөсүн өнүктүрүүнү.

Жогорку билим берүүнүн негизги милдети өзү өнүгүүгө, өзү билим алууга, инновациялык ишмердүүлүккө жөндөмдүү адистин чыгармачыл инсанын калыптандырууда жатат. Бул милдетти билимдерди даяр түрүндө окутуучудан студентке берүү жолу менен гана чечүү мүмкүн эмес. Студентти билимдерди пассивдүү керектөөчүдөн көйгөйдү аныктоону, аны чечүүнүн жолдорун талдоону, оптималдуу натыйжа табууну жана анын тууралыгын далилдөөнү билүүчү алардын активдүү жаратуучусуна айлантуу зарыл.

Азыркы мезгилде жүрүп жаткан жогорку билим берүүнүн реформасы өзүнүн маңызында окутуу парадигмасынан билим берүү парадигмасына өтүү менен байланышкан. Бул өңүттө студенттердин өз алдынча иши (СӨИ) билим берүү процессинин маанилүү формасы гана болуп

саналбай, анын негизи болуп калууга тийиш экенин моюнга алуу керек.

Бул билимдерге ээ болуунун активдүү усулдарына багыт алууну, студенттердин чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүнү, агымдык окутуудан инсандын керектөөлөрү менен мүмкүндүктөрүн эске алган жекелештирилген окутууга өтүүнү болжойт. Кеп жөн гана өз алдынча ишке саатты көбөйтүү жөнүндө жүргөн жок. Студенттердин өз алдынча ишинин ролун күчөтүү жождогу окуу-тарбия процессин уюштурууну принципалдуу кайра кароону туюнтат, ал окуу билгичтигин өнүктүргүдөй, студентте өзүн өнүктүрүүгө, алынган билимдерди чыгармачыл пайдаланууга, азыркы дүйнөдөгү кесиптик ишмердүүлүккө ыңгайлашуу ыктарына жөндөмдүүлүктү калыптандыргыдай курулууга тийиш.

Студенттердин өз алдынча окуу-таанымдык ишмердүүлүгүнүн деңгээлдерине ылайык, өз алдынча иштин төрт тибин ажыратууга болот:

- *үлгү боюнча кайра түзүүчү,*
- *реконструкциялоочу-варианттуу,*
- *эвристикалык,*

• *чыгармачылык* өз алдынча иштер. Төрт типтин ар бири өзүнүн дидактикалык максаттарына ээ болот.

Үлгү боюнча кайра түзүүчү өз алдынча иштер конкреттүү кырдаалдардагы иш-аракеттер ыктарын (белгилерди, түшүнүктөрдү, фактыларды жана аныктамаларды) эстеп калуу, билгичтиктер менен көндүмдөрдү калыптандыруу жана аларды бекем бышыктоо үчүн зарыл. Бул типтеги иштерди аткаруудагы студенттердин ишмердүүлүгү, катаал айтканда, анчалык өз алдынча эмес, анткени алардын өз алдынчалыгы иш-аракеттерди үлгү боюнча жөнөкөй кайра түзүү, кайталоо менен чектелет. Бирок мындай иштердин ролу абдан зор. Алар студенттердин чыныгы өз алдынча ишмердүүлүгүнүн пайдубалын түптөйт. Окутуучунун ролу ар бир студент үчүн иштин оптималдуу көлөмүн аныктоодо турат. Башка типтердеги өз алдынча иштерге шашылыш өтүү студенттерди билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн зарыл базасынан ажыратат. Үлгү боюнча иштерде кармалып калуу – убакытты пайдасыз коротуу, ал зеригүүнү жана бекерчиликти туудурат. Студенттерде окууга жана предметке кызыгуу жоголот, алардын өнүгүүсүндө токтоп калуу келип чыгат.

Реконструкциялык-варианттуу типтеги өз алдынча иштер мурда алынган билимдердин жана окутуучу берген жалпы идеянын негизинде тапшырманын берилген шарттарына колдонмолуу тапшырмаларды чечүүнүн конкреттүү ыктарын өз алдынча табууга жол берет. Бул типтеги өз алдынча иштер студенттерди билимдерди типтүү кырдаалдарга андалган көчүрүүгө апкелет, окуяларды, кубулуштарды, фактыларды талдоого үйрөтөт, таанымдык ишмердүүлүктүн ыкмалары менен усулдарын калыптандырат, таанымга болгон ички мотивдерди өнүктүрүүгө түрткү болот, студенттердин ой жүгүртүү активдүүлүгүн өнүктүрүү үчүн шарттарды түзөт.

тердин ой жүгүртүү активдүүлүгүн өнүктүрүү үчүн шарттарды түзөт.

Эвристикалык өз алдынча иштер жооптуу белгилүү үлгүнүн чегинен тыштан издөө билгичтигин жана көндүмдөрүн калыптандырат. Эреже катары, студент тапшырманы чечүүнүн жолдорун өзү аныктайт жана аны табат. Тапшырманы чечүү үчүн зарыл билимдерге студент ээ болот, бирок аларды эстутумда ылгоо жеңил болбойт. Жаңы чечимдерди дайыма издөө, алынган билимдерди жалпылоо жана системалаштыруу, аларды такыр эле стандартсыз кырдаалдарга көчүрүү студенттин билимдерин кыйла ийкемдүү, мобилдүү кылат, өзү билим алуу билгичтиктерин, көндүмдөрүн жана керектөөсүн пайда кылат. Эвристикалык өз алдынча иштердин түрлөрү, башка типтердеги иштер өндүү эле, эң эле ар түрдүү боло алышат.

Чыгармачылык өз алдынча иштер студенттердин өз алдынча ишмердүүлүк системасынын туу чокусу болуп саналат. Бул ишмердүүлүк студенттерге алар үчүн принципалдуу жаңы билимдерди алууга жол берет, билимдерди өз алдынча издөө көндүмдөрүн бекемдейт. Психологдор студенттердин көйгөйлүү, чыгармачыл тапшырмаларды чечүүдөгү интеллектуалдык ишмердүүлүгү көп жагынан чыгармачыл жана илимий кызматкерлердин акыл-эстик ишмердүүлүгүнө окшош деп эсептешет.

Өз алдынча иштин активизациясына түрткү болуучу ички факторлорду карайлы. Алардын ичинен төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот: [2]

1. Аткарылып жаткан иштин пайдалуулугу. Эгер студент анын ишинин натыйжалары лекциялык курста, усулдук окуу куралында, лабораториялык практикумда, публикация даярдоодо же башка түрдө колдонуларын билсе, анда тапшырманы аткарууга болгон мамиле жакшы жагына өзгөрөт жана аткарылып жаткан иштин сапаты да артат.

2. Студенттердин чыгармачылык ишмердүүлүккө катышуусу. Бул тигил же башка кафедрада жүргүзүлүп жаткан илимий-изилдөөчүлүк, тажрыйбалык-конструктордук же усулдук ишке катышуу боло алат.

3. Интенсивдүү педагогика маанилүү мотивациялоочу фактор болуп саналат. Ал окуу процессине активдүү усулдарды, баарынан мурда оюндук тренингди киргизүүнү болжойт, анын негизинде инновациялык жана уюштуруучулук-ишмердүүлүктү оюндар жатат. Мындай оюндарда жөн гана чечим кабыл алуу көндүмүнө ээ болуу эмес, объект жөнүндө бир жактуу жеке билимдерден көп жактуу билимдерге өтүү, жетектөөчү карама-каршылыктарын бөлүү менен аны моделдөө болуп өтөт. Мындай мамиледеги биринчи кадам ишкер оюндар же сабактардын кырдаалдык формалары, анын ичинде ЭЭМды колдонуу менен, болуп саналат.

4. Окуу дисциплиналары боюнча олимпиадаларга, илимий-изилдөөчүлүк же колдонмо эмгектердин конкурстарына ж.б.у.с. катышуу.

5. Билимдерди текшерүүнүн мотивациялоочу факторлорун колдонуу (топтомо баалар, рейтинг, тесттер, стандартсыз сынак жол-жоболору). Бул факторлор белгилүү бир шарттарда мелдешүүчүлүккө умтулууну жарата алышат, мунун өзү эле студенттин өзүн өркүндөтүүсүнүн күчтүү мотивациялык фактору болуп саналат.

6. Студенттерди окуудагы жана чыгармачылык ишмердүүлүктөгү ийгиликтери үчүн сыйлоо (стипендиялар, сыйлыктар, дем берүүчү упайлар) жана жаман окуусу үчүн санкциялар. Мисалы, мөөнөтүнөн мурда тапшырылган иш үчүн жогору баа коюуга, тескерисинче болгондо бааны төмөндөтүүгө болот.

7. Аудиторияда дагы, андан тышкары дагы аткарылуучу тапшырмаларды индивидуализациялоо, аларды дайыма жаңылоо.

8. Интенсивдүү жана, биринчи кезекте, өз алдынча окуу ишиндеги мотивациялык фактор окутуучунун инсаны болуп саналат. Окутуучу студент үчүн кесипкөй катары да, чыгармачыл инсан катары да үлгү боло алат. Окутуучу студентке өз чыгармачылык дараметин ачууга, өзүнүн ички өсүү келечектерин аныктоого жардам кыла алат жана кылууга тийиш.

9. Өз алдынча окуу ишмердүүлүгүн мотивациялоо окуу процессин уюштуруунун циклдик окутуу («чөмүлүү усулу») өндүү формасын колдонууда күчөтүлө алат. Бул усул материалды

окуп-үйрөнүүнү интенсивдештирүүгө жол ачат, анткени ал же бул дисциплина боюнча сабактардын ортосундагы интервалды кыскартуу курстун мазмунуна дайыма көңүл бурууну талап кылат. Билим берүүнүн мазмунунун төрт компонентине – билимдерге, салттуу тапшырмаларды чечүү билгичтигине, чыгармачылык ишмердүүлүк тажрыйбасына, эмоциялык-баалоочулук ишмердүүлүк тажрыйбасына – багыт алып, – ар бир дисциплина үчүн билимдердин пайдубалдуу өзөгүн жана өз алдынча иш үчүн атайын тапшырмаларды абдан тыкыр тандоо жүргүзүү максатка ылайыктуу.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Михайлычев Е.И. Рациональная организация самостоятельной работы при обучении математики: автореф. дис...канд. пед. наук. – 1996.- 18 б.
2. Бабайцева В. Ю. Методические рекомендации по организации самостоятельной работы студентов в процессе группового взаимодействия: автореф. дис. канд. пед. наук. – Горно Алтайский государственный университет, 2006. – 14 б.
3. Подласый И.П. Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 576б.
4. Подольских А. В. Организация самостоятельной работы студентов на лабораторных занятиях по общей физике в условиях развивающего обучения: автореф.дис...канд.пед.наук.- 2006.- 20 б.

Рецензент: к.пед.н. Мунайтпасова Г.Ж.